

retro TRNAVA

DAJAMA

Socialistická Trnava v rokoch 1948 až 1989

netno TRNAVA

Simona Jurčová

Socialistická Trnava v rokoch 1948 až 1989

1. vydanie, 2019

Editor: Daniel Kollár

Text: Simona Jurčová

Jazyková úprava: Ľubica Kotmániková

Staré pohľadnice: zo zbierky Jozefa Benka

Fotografie: Jozef Šelestíak (33), archív Vydavateľstva SPORT legal (2) a Vydavateľstva DAJAMA (1)

Dizajn a typografia: Marianna Lázníčková

Tlač: impression world, spol. s r. o., Prešov

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4B, 841 04 Bratislava

tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 314. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-100-5

Milí čitatelia,

kniha Trnava – retro, ktorú práve držíte v rukách, je virtuálnou prechádzkou po Trnave v rokoch 1948 až 1989. Predstavuje výber z pohľadníc vydávaných v období budovania socialistického štátu a kolekciu dopĺňujú dobové čiernobiele fotografie. Aj obdobie konca štyridsiatych a celé päťdesiate roky sú zachytené zväčša na čiernobielych pohľadniciach, robených podľa fotografickej predlohy. Objavujú sa na nich okrem klasických záberov centra Trnavy a jej dominant aj zábery z novovybudovaných sídlisk, pomníkov a stavieb. Propagácia budovania novej Trnavy bola zároveň propagáciou úspechov na začiatku budovania nového ľudovodemokratického štátu.

V druhej polovici šesťdesiatych rokov a následne v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch boli na trhu populárne okienkové pohľadnice, ktoré obsahovali dva a viac záberov, akýsi mix poskladaný z pohľadov na Trnavu. To dovoľovalo prezentovať nielen historické mesto s tradičnými dominantami, ale umožnilo vydavateľstvám zakomponovať do koláže aj novšie monumenty ako Pomník osloboditeľov, Pamätník SNP, novostavby priemyselných podnikov a podnikových budov, hotel Karpaty, obchodný dom Jednota, nové sídliská a pod. V tomto období sa z pohľadníc úplne vytratila napríklad trnavská železničná stanica, ktorá sa na záberoch z prvej polovice 20. storočia vyskytovala často ako prvý pohľad, ktorý sa turistom v Trnave naskytol po vystúpení z vlaku.

Najpopulárnejšie boli na pohľadniciach najmä zábery na mestskú vežu a hlavnú uličnú os v Trnave (dnes Hlavná a Štefánikova ulica), na divadlo, radnicu, univerzitný, františkánsky a Hrubý kostol či na budovy historickej Trnavskej univerzity. Fotografi sa popri nich zamerali aj na námestie s budovou novej pošty (päťdesiate roky), na hotel Karpaty a futbalový štadión (šesťdesiate roky), na kúpalisko v Kamennom mlyne a Kolibu, na nové stavby a sídliská (sedemdesiate roky) a napokon na zmeny v centre mesta súvisiace s prípravou osláv 750. výročia udelenia výsad slobodného kráľovského mesta Trnave panovníkom Belom IV. – na novú pešiu zónu, námestie, kultúrny dom a obchodný dom Jednota (osemdesiate roky).

Pohľadnice zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov dopĺňajú fotografie Jozefa Šelestiaka, ktoré zachytili proces búrania starého a budovania nového, na rozdiel od pohľadníc, ktoré prezentujú jeho žiarivý výsledok. Jozef Šelestiak v konkrétnom období mapoval zmeny v Trnave a zachytil najmä postupné miznutie romantických kútov starého mesta. Čiernobiele fotografie pôsobia často smutne a depresívne, zábery na nich

prezentujú miesta po asanácii pokryté množstvom mlák a plné neporiadku. Naopak, farebné pohľadnice predstavujú turistom výsledky budovania, nové centrum mesta a modernú architektúru. To, čo vzniklo na nedávnych búraniskách, a to, čo chceli prezentovať – socialistickú Trnavu.

Okrem bežného typu obdĺžnikových pohľadníc sa v kolekcii nachádza aj niekoľko atypických formátov – pozdĺžnych a kruhových. Vo výbere nájdeme i niekoľko propagačných pohľadníc – napr. ukážku z kolekcie vydané pri príležitosti 100. výročia založenia Spolku sv. Vojtecha, zo súboru pohľadníc Trnavy z počiatku šesťdesiatych rokov (so sídliskami a novou školou na Gorkého ulici), zo súboru propagačných pohľadníc vydaných začiatkom osemdesiatych rokov v Západoslávskom múzeu v Trnave či zo súboru pohľadníc venovaných úspechom futbalového klubu Spartak Trnava.

V súčasnosti žijeme v ére veľmi rýchlych technických zmien a pohľadnice sa pomaly prestávajú posielat. Nahradili ich nielen SMS a MMS správy, ale najmä fotografie a „textovky“,

ktoré si mobilom môže urobiť a poslať aj malé dieťa. Pohľadnice sa pomaly stávajú raritou a obrázkom, ktorý už ľudia poštou neposielajú, ale založia doma do škatule spolu s desiatkami iných zo svojich výletov a dovolení. Pritom však práve pohľadnice boli počas celého 20. storočia jedným z typických autentických dokumentov. Tvoria rovnocennú súčasť mozaiky informácií spolu s fotografiami a faktami z archívov o meniacich sa mestách a dedinách.

Pozrime sa teda na pohľadnice Trnavy z nedávneho obdobia a pripomeňme si, ako sa naše mesto zmenilo počas štyridsiatich rokov budovania socializmu v našej krajine. Pozývame vás na prechádzku Trnavou druhej polovice 20. storočia. Starší z nás si pritom zaspomínajú na časy nedávno minulé a tí mladší možno odhalia čosi, čo je súčasťou trnavského genia loci...

Simona Jurčová
Daniel Kollár

ulice

Tónovaná pohľadnica ulice s mestskou vežou z konca štyridsiatych rokov 20. storočia je jediný známy záber, na ktorom sa nachádza na veži symbol komunizmu – hviezda s kosákom a kladivom v strede. Starý typ automobilov a tučnolistá agáva zasadená v stredovom zelenom páse sú pozostatkom minulých časov. Hlavná trnavská ulica s dvomi cestami a zeleným pásom bola realitou už pred druhou svetovou vojnou. Keďže hviezda bola na veži len veľmi krátky čas a nie je zaznamenané kedy presne, je dosť zložité identifikovať rok. Muselo to byť okolo roku 1949, približne vtedy, kedy sa začalo meniť námestie. Na prízemí veže vidieť vchod do prevádzky s otvorenými drevenými okenicami. Prevádzka nemá nad vchodom žiadny názov. Na starších pohľadniach tu mala kanceláriu poisťovňa Dunaj. V obchode vedľa veže sa predával kuchynský riad. Nad obchodmi na Ulici Februárového víťazstva (dnes Hlavná ulica) vidno nápisy Cukrovinky, Hračky a Galantéria. Na fasáde druhého domu je ešte stará výzdoba pôvodnej lekárne. Obchod s nápisom Marnúsek (pred rokom 1945 to bol hodinár a zlatník) je pozostatkom súkromného podnikania – nezahladená stopa po znárodnení, ktorá v nasledujúcich rokoch zmizla v prachu dejín. Po roku 1945 boli už viaceré obchody „pod národnou správou“ a po roku 1948 sa postupne vytratili aj posledné známky pôvodných majiteľov a súkromného vlastníctva vôbec.

Pohľadnica pochádza približne z tej istej doby ako predchádzajúca pohľadnica mestskej veže. Vtedy ešte fungovalo staré mestské osvetlenie osadené pred vojnou. V stredovom zelenom páse boli posadené agávy, pre ktoré je prirodzeným prostredím stredomorské podnebie. V našich zemepisných šírkach sa museli na zimu vždy vykopať a ochrániť pred mrazom. Možno preto mesto neskôr upustilo od exotickej flóry a v zelenom stredovom páse ponechalo stálezelený krušpán doplnený každoročne inými letničkami. Móda ľudí na pohľadnici poukazuje na obdobie krátko po vojne. Obchod Nehera ponúkal módne oblečenie. Tento pôvodne český módný dom existoval už od tridsiatych rokov 20. storočia a po roku 1945 bola znárodnená firma začlenená do národného podniku Prostějov. Pred metskou vežou zachytil fotograf ešte voz s koňmi. V neskoršom období (v šesťdesiatych rokoch) sa na voze s koňmi po Trnave vozili už len Cigáni.

Na čiernobielej pohľadnici z obdobia okolo roku 1953 vidno mestskú vežu od dnešnej Hlavnej ulice. Pred domom susediacim s vežou je nízky živý plot zasadený v rámci projektu nového námestia. Ešte tam zrejme nie sú zasadené stromy, ktoré neskôr lemovali chodník pred obchodmi vedľa veže. Priamo v mestskej veži sa nachádzala malá turistická kancelária s nápisom Turistour nad vchodom. Nad ňou bol umiestnený trnavský mestský znak, ktorý sa na pohľadniach spred roku 1952 na tomto mieste nenachádzal. V susednom dome ešte nestihli zmeniť vonkajšiu vizáž výkladu starého obchodu. Spustená stará markíza bráni letnému slnku preniknúť do obchodu na rohu námestia. V miestnosti na poschodí s malým rohovým arkierom sa v päťdesiatych rokoch 20. storočia schádzali mladí trnavskí umelci u maliarov – otca a syna Baloghovcov, ktorí tam viedli tzv. robotnícky výtvarný krúžok. Zmena nastala na susednom dome na Hlavnej ulici. Kým na starších záberoch sú ešte pozostatky vonkajšej výzdoby starej lekárne, na tejto pohľadnici už absentujú. Pri námestí vidieť kandeláber starého mestského osvetlenia a vedľa zasadený mladý strom zo stromoradia ulice.

Na čiernobielej pohľadnici je dnešná Hlavná ulica v päťdesiatych rokoch 20. storočia. Chodníky sú plné ľudí, akoby sa čosi v meste práve dialo. Po ulici jazdia autobusy mestskej dopravy. V roku 1953 jazdili v Trnave tri autobusy verejnej dopravy typu Škoda RO – tento typ zachytil fotograf na pohľadnici. V roku 1957 zabezpečovalo mestskú dopravu 5 liniek mestských autobusov. Každá prechádzala stredom mesta, zastávky boli pri kine Partizán, na námestí, pri Štátnej sporiteľni a pri ONV. Linka č. 1 chodila z Kopánky na stanicu a späť. Linka č. 2 spájala Hrnčiarovce a Kopánku, linka č. 3 Vozovku a Biely Kostol, linka č. 4 Modranku a Puškinove námestie a linka č. 5 Kopánku a Linčiansku cestu. Dopravný podnik mesta Trnavy vykonával mestskú dopravu až do konca roka 1959. Dovtedy sa podarilo obmeniť pôvodný vozidlový park a staré typy autobusov nahradili nové autobusy Škoda 706 RO a po roku 1959 aj Škoda 706 RTO.

Východná strana Ulice Februárového víťazstva (dnes Hlavná ulica) od námestia po kaviareň Krym bývala večer preplnená mládežou. Trnavské korzo bolo vtedy pre ňu všetkým – miestom stretnutí, módnym mólom, dobovou zoznamkou, tu sa dohadovali výmeny najnovších singlov, ale aj drobné šmeliny či kamarátske fušky. Na korze chalani prevetrali nové texasky, nový tranzistor v ruke, dievčatá zasa provokovali v minisukniach a športovci sa nechali nenápadne obdivovať miestnymi kráskami... Táto dobová „sociálna sieť“ bezchybne fungovala v rokoch tvrdého socializmu – v päťdesiatych, šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Aj keď tu boli zväzácke uniformy, pionierske šatky a kultúrna politika socializmu, život plynul svojím smerom. Hudba nepozná hranice, a tak sa rock and roll a bigbít dostali aj na trnavské korzo. Fotografia pochádza asi z polovice šesťdesiatych rokov a vznikla niekedy tesne popoludní, kedy boli všetci korzári ešte v škole a práci.

Pohľad smeruje na východnú časť Hlavnej ulice so stromoradiím v období okolo roku 1958. V popredí stojí auto Škoda Spartak model 440 (išlo o model, ktorý predchádzal Škoda Octavia). Za ním parkujú staršie typy osobných vozidiel. V zelenom stredovom páse so zastrihnutým živým plotom je zasadená palma a agávy. Na obchode vidno nápis Klobúky a v susednom dome je vstup do kaviarne Krym s letnou záhradou vzadu vo dvore. Po chodníku popred Krym sa prechádzali každý večer mladí Trnavčania po trnavskom korze. Večer zvyčajne skončili korzovanie v letnej záhrade Krymu.

Na rohu Trhovej ulice a Hlavnej ulice bol v päťdesiatych rokoch 20. storočia v nízkom dome obchod s potravinami (v pravom dolnom rohu pohľadnice). Nad jeho výkladom bol nápis Potravné družstvo. V roku 1957 bola na tomto mieste otvorená prvá samoobsluha v Trnave a Československá tlačová kancelária k tomu vydala správu: „V piatok 22. novembra otvorili v Trnave prvú potravinársku predajňu Zdroja so samoobsluhou. Usporiadanim a vnútorným zariadením je to jedna z najkrajších a najmodernejších predajní tohto druhu a právom sa teší veľkému záujmu spotrebiteľov. Vo svetlej, čistej miestnosti sa medzi pultmi a chladiacim zariadením môžu kupujúci veľmi ľahko orientovať a vybrať si hľadaný tovar. Pružná obsluha pri pokladniach nákup veľmi urýchľuje. Za prvé dva dni tu utržili vyše 50 000 Kčs.“

Na pohľadnici vidieť juhovýchodnú stranu Hlavnej ulice s tzv. Špitálikom okolo roku 1959. Názov Špitálik dali Trnavčania budove vedľa Kostola sv. Heleny, v ktorej skutočne v minulosti sídlil mestský špitál, teda nemocnica. Stavba má dva reprezentačné vstupy so stĺpmi. V budove sídlilo v druhej polovici 20. storočia viac prevádzok (napríklad Elektrokov). V pozadí zachytil fotograf budovu súdu a celkom vzadu za vstupom do Ružového parku budovu knižnice. Fotograf zaznamenal miesto, kde kedysi stredoveká Trnava končila. Za Kostolom sv. Heleny bola totiž Dolná mestská brána a barbakan (opevnenie pri južnom vstupe do mesta). Základy stavieb odhalili archeológovia v roku 2018 pred budovou súdu a dnes je ich časť predstavená návštevníkom mesta.